

Betula
pubescens

7

Zachte berk

De Althæa Pers

AS

BLAD

BLOEIWIJZE

BIJPRODUCT

STUIFMEEL

WORTEL

ZAAD

ZOMERTAK

HOUT

SCHORS

VRUCHT

GASTEN DIERLIJK

GASTEN PLANTAARDIG

TAKDOORSNEDE

WINTERTAK

Betula pubescens

Zachte berk

De berk staat hoog in de kitschilder-top-tien. Misschien verliest hij het nipt van het huilende zigeunerjongetje, maar een schilderij met de witte berkenstam, mooi afstekend tegen het paarse heideveld, compleet met schaapskudde, karrenspoor en boerenkar is razend populair en nooit duur. En het is niet eens verwonderlijk. De berk wordt niet voor niets *de lady van het woud of de witte vrouw met de groene sluier* genoemd. Als lichtende plekken staan ze in het landschap.

¶ Berken zijn echte pioniers. Het vederlichte zaad wordt gemakkelijk door de wind verspreid en kiemt snel onder lichte, vochtige omstandigheden. De jonge boompjes groeien snel. Omdat ze een grote behoefte aan licht hebben, zijn ze dus niet te vinden in schaduwrijke bossen. Daar worden ze meestal weer snel door andere, hoger wordende bomen letterlijk in de schaduw geplaatst. De grootste kansen hebben ze dan ook in het open landschap en op plaatsen waar de mens, storm of brand open plekken hebben veroorzaakt. Ook in gemeenschap met de lichtdoorlatende dennen gedijen ze goed.

¶ Berken hebben een doorgaande hoofdstam. Anders dan bijvoorbeeld bij de beuk blijft de oorspronkelijke groeitop de top van de boom. De zachte berk is een tamelijk lage boom of een struik. Hij kan een hoogte

bereiken tot twintig meter. Door de open kroon met de vele dunne, sierlijk afhangende twijgen is er onder een berk veel kans voor een rijke onderbegroeiing en draagt de berk bij aan de vorming van een meer gevarieerd bos. De bast is wat groezelig. De zachte berk houdt heel lang zijn lichte onderstam en die is lang niet zo ruw als die van de ruwe berk. De twijgen staan schuin omhoog. Ze zijn blijvend behaard en niet wrattig. Deze beharing verschaft ons zekerheid bij het onderscheiden van de ruwe en de zachte berk. De toevoeging *pubescens* in de Latijnse naam duidt ook op de zachte beharing.

¶ In de lente vindt de bloei tegelijkertijd plaats met het uitlopen van de bladeren. Het blad is dikker dan dat van de ruwe berk. Aanvankelijk is ook het blad behaard; later verdwijnt die beharing vaak grotendeels, behalve in de nerfoksels aan de onderkant van de bladeren. De bladeren zijn eirond, aan de voet en aan de zijden min of meer afgerond, met een spitse top. Ze zijn grof en ongelijk gezaagd. De bruine, mannelijke katjes zitten in paren aan het eind van de twijgen. De groene, vrouwelijke katjes staan in de bladoksels. Vóór de bloei staan ze rechtop, maar later gaan ze overhangen. De brede vruchtvlugels zorgen ervoor, dat ze over grote afstanden kunnen wegwaaien.

¶ Berken hebben een zeer zure, voedselarme schors, die niet geliefd is bij de opruimdienst van de natuur. Het hout echter is zacht en zeer smakelijk. Zo kan het gebeuren dat er van dikke, dode takken slechts een koker van schors achterblijft.

Dikwijls staan er vliegezwammen in de buurt van berken. Dit verschijnsel wordt symbiose genoemd. Beide organismen hebben een gunstige invloed op elkaar. Op zieke of zeer oude berken zien we de berkenzwam. Als de boom nog leeft, profiteert hij ervan en is hij als parasiet aanwezig. Sterft de boom, dan blijft hij op de boom voortleven en wordt hij opruimer, een saprofiet. Regelmatig vinden we in berken een dichte opeenhoping van twijgen aan de grote takken, de zogenaamde heksenbezems. Ze zijn het gevolg van insecten, bacteriën of schimmels. Zij veroorzaken een woekering van takjes, die overigens niet schadelijk is voor de boom.

¶ Het hout is zeer licht van kleur, soms zelfs zilverachtig. Het is niet hard, maar wel sterk. De vaak voorkomende, zwarte pitjes zijn ontstaan door aantasting van de langpootmug. Het hout laat zich prima verwerken, is zeer goed te drogen en het heeft geen neiging tot werken. Berkenhout wordt gebruikt voor de vervaardiging van meubels en parket en het wordt verwerkt in triplex. Volgens een Russisch gezegde schenkt de berk vier dingen: de berk geeft licht aan de wereld, hij smoort het geluid, hij bestrijdt ziekten en hij zuivert. Dit komt overeen met de vier belangrijkste toepassingen van delen van de berk: berkenhout brandt met een heldere vlam, berkenteer smeert de wielen van wagens, berkensap wordt als geneesmiddel gebruikt en berkentwijgen worden in de sauna gehanteerd om de bloedsomloop te stimuleren.

§ Door een gaatje in de bast te maken, kan men het suikerrijke berkensap aftappen. De worteldruk is in het voorjaar het sterkst. De wortels nemen het grondwater op en stuwen dit met kracht de boom in. Op dat moment wordt het meeste vocht opgevangen. Het bevat zo'n 1,5% druivensuiker en dit laat zich gemakkelijk gisten tot berkenwijn. Om te voorkomen dat de boom sterft, mag hoogstens een liter per dag per boom worden afgetapt. Van het berkensap extraheert een Finse suikerfirma xylitol, een zoetstof die veertig procent minder calorieën bevat dan gewone suiker en onder meer wordt gebruikt in dieetvoeding en kauwgom. Berkenwater is ook een uitstekend haarverzorgingmiddel en het bestaat uit een aftreksel van berkenschors met alcohol.

§ De berk wordt in het noorden vereerd als een boom van het licht, teken van de nieuwe lente. In het volksgeloof heeft de berk te maken met gezondheid en vruchtbaarheid. De Germanen noemden de berk *de boom der wijsheid* en kenden magische en geneeskrachtige eigenschappen toe aan twijgen, sap en bladeren. Berkensap brengt schoonheid en kracht. In veel dorpen in het oosten en zuiden van ons land is het 'meien', een meiboom halen, een volksfeest tijdens de Walpurgisnacht van 30 april op 1 mei of bij de voorjaarskermissen. Men viert dan de zegevierende kracht van de natuur en het steeds weerkerende leven. De meiboom, maar soms ook een den, wordt uit het bos gehaald en op de top na van takken ontdaan en geschild. Vervolgens wordt hij rechtop gezet op een

centrale plaats in het dorp, ter verwelkoming van de lente. Deze gewoonte, die dateert uit oeroude, heidense tijden, is tevergeefs bestreden door onder andere Bonifatius.

Vindplaats : Delfgauwseweg, Delft

